

بررسی تأثیر ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت (پژوهشی در مورد شهروندان ابهری)

منیژه کرمی^۱، افسانه ادریسی^۲

چکیده

امنیت اجتماعی از شاخص‌های اساسی رفاه انسان‌ها محسوب می‌شود و رشد جامعه و افراد آن در گرو تأمین این نیاز اساسی است. فراهم شدن این بستر هم در بعد عینی (حفاظت در مقابل خطر) و هم در بعد ذهنی آن (احساس ایمنی که همان احساس امنیت در جامعه می‌باشد) بسیار مهم است. امنیت اجتماعی متأثر از عوامل متعددی است. در پژوهش حاضر سعی شده است تا از میان متغیرهای متعددی که بر امنیت اجتماعی اثرگذار هستند، تأثیر ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت در میان شهروندان ابهری مورد بررسی قرار گیرد. جامعه آماری این پژوهش را کلیه شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر ابهر در سال ۱۳۹۸ است. نمونه ۳۶۰ نفری این پژوهش به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شده است. روش انجام پژوهش پیمایش بوده و جمع‌آوری داده‌ها با پرسشنامه است. یافته‌ها نشان داد که متغیرهای ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت تأثیر دارد. از میان ابعاد احساس امنیت، بعد احساس امنیت اقتصادی شهروندان پایین است. همچنین رابطه بین سن و احساس امنیت نیز تایید شد. احساس امنیت به میزان ۰/۳۰ توسط متغیر ارزش‌های اخلاقی و ۰/۱۳ توسط متغیر اعتماد اجتماعی تبیین می‌شود. نتایج بررسی نشان داد که احساس امنیت با ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی رابطه دارد به همین جهت توجه مسئولین به افزایش اعتماد و درونی کردن ارزش‌های اخلاقی می‌تواند گامی مثبت در فرآیند ارتقا احساس امنیت در شهروندان باشد.

واژگان کلیدی: ارزش‌های اخلاقی، اعتماد اجتماعی، احساس امنیت.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۰۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۵

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۲ دانشیار گروه علوم اجتماعی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) a_edrisi@iau.tnb.ac.ir

مقدمه

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین نیازهای انسان تأمین امنیت است. بدون وجود امنیت هیچ برنامه‌ای قابل اجرا نیست. از این منظر امنیت در زمره اهداف، منابع و ارزش‌های اصولی و پایدار هر جامعه محسوب می‌شود (امیر انتخابی، ۱۳۸۴: ۷۲). در میان وجوه و ابعاد گوناگون امنیت، امروزه امنیت اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. امنیت عبارت از توانمندی شهروندان در تأمین سلامت خود در برابر تهدیدات و خطرهای ناشی از اعمال حاکمیت دولت‌ها و همچنین سوانح، حوادث و بلایای طبیعی و محیطی است (Johansen, 2017: 531). وجود امنیت اجتماعی برای هر جامعه‌ای به مثابه بستر اصلی رشد و توسعه در آن جامعه است. فراهم شدن این بستر هم در بعد عینی (حفاظت در مقابل خطر) و هم در بعد ذهنی آن (احساس ایمنی که همان احساس امنیت در جامعه می‌باشد) بسیار مهم است. چرا که زیر بنای تأمین سایر نیازها بوده و فقدان آن ابتدا به روان‌پریشی اجتماعی منتهی شده و در پریشان‌حالی و عدم آرامش، انتظار تأمین مایحتاج دیگر به پیش نمی‌رود و زمینه جلب مشارکت عمومی برای هر نوع همکاری و برنامه‌ریزی بعدی فراهم نمی‌شود (حمیدی‌پور، ۱۳۹۷: ۱۰۲).

امنیت از جمله مفاهیم پیچیده‌ای است که ارائه تعریف واحدی از آن به سادگی میسر نیست. «امنیت» پیش از آن که قابل تعریف باشد پدیده‌ای ادراکی و احساسی است یعنی این اطمینان باید در ذهن توده مردم، دولت‌مردان و تصمیم‌گیران به وجود آید که برای ادامه زندگی بدون دغدغه، امنیت لازم وجود دارد (کاظمی، ۱۳۵۲: ۱۱۷). گیدنز امنیت وجودی (احساس امنیت) را چنین تعریف می‌کند: "زمانی که فرد می‌داند چگونه به کار خود ادامه دهد، بدون آن که وقفه و مزاحمتی برای او به وجود آید حالتی ذهنی و روانی در وی بروز می‌کند که این حالت همان امنیت وجودی (احساس امنیت) است" (استونز، ۱۳۷۹: ۴۳۱-۴۳). طبق تعریف بوزان، امنیت دارای دو بعد زیر است: ۱. بعد عینی (محافظة در مقابل خطر)، ۲. بعد ذهنی (احساس ایمنی) (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۳).

بحث امنیت در حوزه‌های حقوقی (جانی و مالی) در گذشته مطرح بوده، اما سرایت و گستراندن آن در قالب امنیت اجتماعی به حوزه‌های قضایی (پایمال نشدن حقوق افراد در دادگاه‌های نظام

53..... بررسی تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت

سیاسی)، سیاسی (بحث مشارکت سیاسی در قالب احزاب، مطبوعات، گروه‌ها و سندیکاها و آزادی-ها)، اداری (برخورد مناسب ادارات با مراجعین)، اقتصادی (تأمین شغل، مسکن، رفاه، جلوگیری از تورم زیاد، رفع فقر)، فرهنگی (ازدواج، هنر و برآوردن استعدادها) در دوران جدید اتفاق افتاده است. مقوله امنیت به مثابه یک آرمان و واقعیت به عنوان یکی از حقوق اساسی مردم مطرح است. بی تردید هیچ عنصری برای پیشرفت، توسعه و تکامل یک جامعه و همچنین شکوفایی استعدادها مهم تر از عنصر امنیت و آرامش در جامعه نبوده است و توسعه اجتماعی، خلاقیت و فعالیت ارزشمند بدون امنیت امکان پذیر نخواهد بود (کلاهیجان، ۱۳۸۲: ۱۳۳). افراد مختلف با توجه به تنوع محیط پیرامونی، بینش متفاوتی از مقوله امنیت داشته و احساس امنیت را با توجه به نظام اقتصادی، نظام سلامت و تجربه‌های فردی نامنی، متغیر دانسته و دلهره ناشی از احساس ناامنی را بیشتر از لایه‌های عینی و واقعی نامنی و وقوع جرم، در اذهان دارند (لیندستروم و دیگران، ۲۰۰۸: ۱). از نظر "گرابوسکی": احساس ناامنی ممکن است آثار درازمدتی بر کیفیت زندگی و بهروزی اقتصادی و اجتماعی داشته باشد. به نظر "لیکا"، "لاورنس" و "سانچیریکو" ترس از ناامنی می‌تواند تأثیرات روان‌شناختی گسترده‌ای شامل: اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و نارضایتی از زندگی ایجاد کند (لیکا، لاورنس و سانچیریکو، ۱۹۸۲ به نقل از حسینی، ۱۳۸۶: ۱۲۳). احساس امنیت، فرآیندی روانی-اجتماعی است که صرفاً بر افراد تحمیل نمی‌شود بلکه اکثر افراد جامعه بر اساس نیازها، علائق، خواسته‌ها و توانمندی‌های شخصیتی و روانی خود در ایجاد و از بین بردن آن نقش اساسی دارند (بیات، ۱۳۸۸: ۳۲).

در مطالعات امنیتی به مفهوم اخلاق توجه اندکی شده است، دلیل این امر تعریف سنتی از اخلاق به عنوان علم خود است، در حالی که امنیت عمدتاً در قلمرو اجتماعی و سیاسی مطرح است. تکامل یا سقوط جوامع با ارزش‌های اخلاقی ارتباطی تنگاتنگ دارد. زیرا پیمودن راه کمال بدون ارزش‌های اخلاقی ممکن نیست. اخلاق یعنی رعایت اصول معنوی و ارزش‌هایی که بر رفتار شخص یا گروه حاکم است مبنی بر اینکه درست چیست و نادرست کدام است (بهاری‌فر و جواهری کامل، ۱۳۸۹: ۶۱). در تحقیقی در روسیه نشان داده شده که عدم وجود موازین مناسب

اخلاقی و ضعف قانون، با این فرض که قانونمندی و پایبندی اخلاقی از سرمایه‌های اجتماعی هستند، منجر به فساد اداری، نابرابری، جرائم، آزار دختران جوان و خشونت شده است (اخترمحققی، ۱۳۸۵ : ۱۴-۱۵). بوشکوسکا در سال ۲۰۱۷ در انجام پژوهشی میدانی به این نتیجه رسید که هویت اجتماعی، امنیت انسانی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. شایگان و رستمی در سال ۱۳۹۰ طی پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که هویت اجتماعی با احساس امنیت رابطه معناداری دارد. ترنر و هسلاام در سال ۲۰۰۱ نیز طی پژوهشی که بر روی هویت اجتماعی زنان و احساس امنیت در آنان انجام دادند به وجود رابطه‌ای مثبت و معنادار در این خصوص پی بردند.

سامپسون از نظریه پردازان رویکرد اجتماعی معتقد است که: "وجود ارزش‌های مشترک مستحکم، کنترل پیوندهای اجتماعی قوی، انسجام اجتماعی بالا و سرمایه اجتماعی در میان ساکنان مناطق و محله‌های شهرها می‌تواند باعث توسعه امنیت در افراد شود و در مقابل در شرایطی که در محلات شهرها کنترل اجتماعی به ویژه کنترل‌های غیررسمی و پیوندهای اجتماعی و سرمایه اجتماعی تضعیف شوند، به طور قطع شرایط احساس ناامنی در افراد افزایش خواهد یافت". به نظر او غیر ممکن است در فضایی اجتماعی که مقررات و پیوندهای اجتماعی با ابهام مواجه بوده و مردم نسبت به یکدیگر بی‌اعتماد هستند و در تعامل با یکدیگر نیستند، احساس امنیت وجود داشته باشد (بیات، ۱۳۸۷: ۱۲۸).

اعتماد در هر نظام اجتماعی زمینه مشارکت، همکاری و اتحاد میان اعضای جامعه را فراهم کرده، فعالیت‌های داوطلبانه، نوآورانه و خلاقانه را برانگیخته، افراد را به تحرک در کارهای جمعی تشویق کرده و در نهایت، عاملی مهم در تسهیل کنش و تعاملات اجتماعی می‌باشد. بنابراین، اعتماد از مهم‌ترین عوامل در الگوواره (پارادایم) نظم تلقی می‌گردد، به طوری که مسئله نظم اجتماعی، چیزی جز اعتماد و همبستگی اجتماعی نیست؛ چرا که بدون انسجام و اعتماد، نمی‌توان به دوام و پایداری نظم و امنیت جامعه خوشبین بود. بی‌اعتمادی به معنی فلج شدن نظم اجتماعی بوده و در این صورت است که فرد در هیچ نوع کنشی احساس امنیت نکرده و دائم در انتظار وقوع کنش و واکنش‌های منفی افراد جامعه است (Panik, 2009: 402).

55.....بررسی تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت

به تعبیر لومان و گیدنز، "اعتماد از مهم ترین عوامل بنیادی ایجاد احساس امنیت اجتماعی محسوب می گردد". ناممکن است که در فضای اجتماعی که مقررات و پیوندهای اجتماعی با ابهام مواجه بوده و مردم نسبت به یکدیگر بی اعتماد هستند و در تعامل با همدیگر قرار ندارند، احساس امنیت وجود داشته باشد (Saleh, 2010: 19). بنابراین، هنگامی که انسان ها به یکدیگر اعتماد داشته باشند و رفتارها و اعمالشان برای یکدیگر قابل پیش بینی باشد، در برخورد با هم احساس امنیت بیشتری خواهند کرد.

اعتماد یک عنصر اختیاری و آگاهانه است که مستلزم پیش بینی رفتار یک بازیگر مستقل است. اعتماد همانند یک منبع اخلاقی است که ذخیره آن در حین استفاده به جای کاهش افزایش می یابد و در صورت عدم استفاده کاهش می یابد (پانتام، ۱۳۸۰: ۲۹۲-۲۹۰). زمانی که افراد به یکدیگر اعتماد داشته باشند و یا به عبارتی رفتار انسان ها برای یکدیگر قابل پیش بینی باشد آنها در برخورد با یکدیگر احساس امنیت بیشتری می کنند. از نظر سامپسون در فضایی که مقررات و پیوندهای اجتماعی با ابهام مواجه بوده و مردم نسبت به یکدیگر بی اعتماد هستند، بعید است احساس امنیت وجود داشته باشد (سامپسون به نقل از بیات، ۱۳۸۷: ۱۲۰). تجربه امنیت به تعادل اعتماد و مخاطره بستگی دارد. امنیت چه به معنای بالفعل و چه به معنای تجربی آن، ممکن است به انبوهه ها یا مجموعه هایی از آدم ها، تا حد امنیت جهانی و یا به افراد ارتباط داشته باشد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۴).

به این ترتیب گیدنز مصونیت در برابر خطر را امنیت تعریف نموده است. گیدنز معتقد است که: احساس اعتماد پذیری اشخاص و چیزها که برای مفهوم اعتماد بسیار مهم است، برای احساس امنیت وجودی نیز اهمیت بنیادین دارد. برای همین است که این دو احساس از جهت روان شناختی پیوند نزدیکی با همدیگر دارند. به اعتقاد گیدنز، "اعتماد نوعی پدیده عام و حیاتی در توسعه شخصیت است. اعتماد، در جلوه های عمومی خود به طور مستقیم مرتبط با دستیابی به نوعی احساس امنیت وجودی است". اعتماد، پيله محافظتی است که فرد در رویارویی با واقعیت های روزانه بدان احتیاج دارد. گیدنز استدلال می کند که مخاطره و اعتماد درهم بافته اند و اعتماد معمولاً در خدمت تقلیل یا تخفیف خطرهایی کار می کند که انواع خاصی از فعالیت های بشری با آنها روبرو هستند. به عبارت

دیگر، تمایل به اعتماد در ارتباط با موقعیت‌های خاص، اشخاص یا نظام‌ها و حتی در سطح وسیع‌تری، مستقیماً با امنیت افراد و گروه‌ها مرتبط است (ذاکری‌هامانه، ۱۳۹۰: ۱۱۵).

گیدنز بر این اصل تأکید دارد در دنیای جدید شرایطی پدید آمده است که اطمینان‌بخش نیستند و بر وجود امنیت دلالت ندارد. بنابراین اعتماد که از ایمان سرچشمه می‌گیرد و پیوند میان ایمان و اطمینان است، شرط تحقق امنیت خواهد بود و در غیر این صورت یعنی اگر اعتماد بنیادی پرورش نیابد، نتیجه‌اش اضطراب و جودی دایمی است. به عبارت دیگر نقطه مقابل اعتماد به عمیق‌ترین معنای آن، حالتی ذهنی است که خلاصه‌اش همان نگرانی یا هراس و جودی است. مباحثی چون روابط اجتماعی، خطر کردن و مخاطره، اضطراب و جودی، نظام‌های مجرد و اعتماد بنیادین متغیرهایی هستند که امنیت و احساس امنیت را با تبیین آن‌ها می‌توان توضیح داد (گیدنز، ۱۳۸۵: ۴۵).

بر اساس منطق تونیس، "اعتماد مبنای انسجام اجتماعی است و ارزش‌های دینی و اخلاقی آن را تقویت می‌کنند که به نوبه خود روابط را تسهیل می‌کند" (میزتال، ۱۳۸۰). صالحی امیری و علی‌کریمی خوزانی در سال ۱۳۹۴ در پژوهشی به نقش شرم و حیا به عنوان یک مفهوم اخلاقی و احساس گناه به عنوان یک مفهوم مذهبی-اخلاقی در قالب رفتارهای فضیلت‌گرایانه اخلاقی در کاهش جرم و جنایت و به نوعی ارتقاء سطح امنیت عمومی اشاره دارد. هزار جریبی در سال ۱۳۹۳ تحقیقی با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی نظم انسجامی» انجام داده بر پایه تحقیق حاضر مشخص شد که بین متغیرهایی نظیر احساس بی‌عدالتی، احساس ناامنی، باورهای اخلاقی و متغیر وابسته نظم انسجامی رابطه معناداری وجود دارد. پائولن کرر و همکارانش در سال ۲۰۰۳ در پژوهشی که با هدف تدوین ساسیت‌گذاری امنیت انسانی انجام داد، به ارزش‌های اخلاقی به عنوان متغیری اثرگذار در این رابطه اشاره می‌کند. غرایاق زندی در سال ۱۳۹۱ در مطالعه خود، به ارتباط میان امنیت انسانی و اخلاقیات دست یافت. صالحی و کریمی نیز در سال ۱۳۹۳، در مطالعه جامعی که بر مبانی و ادبیات نظری این حوزه داشتند، به صورت تئوریک نقش اخلاق اجتماعی را بر امنیت مورد تأیید قرار دادند.

امیر کافی در سال ۱۳۸۸ طی مطالعه‌ای که به بررسی عوامل مؤثر بر امنیت در شهر تهران پرداخت، به متغیر اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از متغیرهای تأثیرگذار در این حوزه دست یافت. دسترنج و ملاحی نیز در سال ۱۳۹۵ رابطه امنیت و اعتماد اجتماعی را در میان ساکنان شهر بندرعباس تأیید نمودند. جالوا نیز در سال ۲۰۰۳ در پژوهش خود به این نتیجه رسید که میان ابعاد مختلف امنیت و اعتماد رابطه مستقیمی وجود دارد. کافی در سال ۱۳۸۷ در پژوهشی نتیجه گرفت که متغیرهای بی‌نظمی اجتماعی و ریسک مخاطره کردن و اعتماد با احساس امنیت همبستگی دارد. وضعیت فعلی جامعه لزوم توجه به مسئله امنیت شهروندان در ابعاد و زوایای گوناگون را ضروری ساخته است. بحرانی بودن احساس امنیت قطعا در رفتارهای شهروندان تأثیر مخربی خواهد نهاد و آنان را از ایجاد روابط مطلوب و پیشرفت فردی ناتوان خواهد ساخت. بررسی امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه و رفاه اجتماعی از این رو ضروری است که با کاهش امنیت ارزش‌های اخلاقی فرد تخفیف می‌یابد و تعالی جامعه، رشد انسانیت همگی ریشه در عنصر امنیت دارد. امنیت اجتماعی پایدار در عمدتاً از طریق ابزارهای هنجاری نظیر اعتماد، ارزش‌ها و ... به شکل بهتری تأمین و ماندگار می‌شود (شفیعی و محقر، ۱۳۸۴).

در خصوص ارتباط مفهومی اخلاق و امنیت عمومی همانطور که نتایج مطالعات پیشین نشان می‌دهد، می‌توان گفت وجدان به عنوان یک مفهوم اخلاقی و احساس گناه به عنوان یک مفهوم مذهبی-اخلاقی در قالب رفتارهای فضیلت‌گرایانه اخلاقی در کاهش جرم و جنایت و به نوعی ارتقاء سطح امنیت عمومی نقش دارد. لذا می‌توان گفت چنانچه دولت و سایر نهادهای ذی‌ربط، تمام توان خود را برای فرهنگ‌سازی بر پایه ترویج اصول اخلاقی بنا نهند، می‌توان به مراتب بالاتری از امنیت انسانی دست یافت. به نظر سامپسون غیرممکن است در فضایی که مقررات و پیوندهای اجتماعی با ابهام مواجه بوده و مردم نسبت به یکدیگر بی‌اعتماد هستند و در تعامل با همدیگر نیستند امنیت وجود داشته باشد (سامپسون به نقل از بیات، ۱۳۸۷: ۱۲۰). دغدغه این پژوهش بررسی احساس امنیت و رابطه آن با ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی است که به دلیل نو بودن موضوع می‌تواند گامی مثبت در فرآیند ارتقا احساس امنیت در شهروندان باشد.

شکل (۱): مدل نظری پژوهش

روش‌شناسی

این تحقیق از نوع کمی و به روش توصیفی-پیمایشی و ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه طراحی و اجرا شده است. جامعه آماری پژوهش را کلیه شهروندان بالای ۱۸ سال شهر ابهر در سال ۱۳۹۸ تشکیل داده که براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد جمعیت ۱۵۱۵۲۸ می‌باشد. حجم نمونه مورد نیاز، بر اساس جدول مورگان ۳۶۰ نفر در نظر گرفته شده‌اند. شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای است. بدین صورت که در ابتدا ابهر به پنج ناحیه، شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تقسیم شده و در هر منطقه چند محله، از هر محله چند بلوک و از هر بلوک ۵ پلاک به طور تصادفی انتخاب شده و پرسشنامه از افراد بالای ۱۸ سال تکمیل شد. ابزار اندازه‌گیری در پژوهش حاضر پرسشنامه بوده و به منظور سنجش میزان باور به ارزش‌های اخلاقی در میان شهروندان با استفاده از پرسشنامه‌ای محقق ساخته با ۴۵ گویه در مقیاس پنج‌گزینه‌ای لیکرت اطلاعات جمع‌آوری و مورد سنجش قرار گرفتند. برای تعیین اعتبار شاخص‌های سنجش از «اعتبار صوری» استفاده گردید. به همین منظور سعی گردید

59.....بررسی تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت

برای سنجش متغیرها از گویه‌هایی استفاده شود که اساتید مجرب بر آن‌ها تأکید دارند. لذا بعد از تنظیم پرسشنامه، به رؤیت ۱۵ تن از اساتید و متخصصان مربوط رسانده و رفع اشکال شد. برای سنجش میزان پایایی شاخص‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. در این پژوهش قبل از گردآوری داده‌ها، به منظور اطمینان از پایایی پرسشنامه، پیش‌آزمون روی ۳۰ نفر جامعه آماری انجام گرفت. میزان آلفای پرسشنامه ۰/۷۲ بوده که نشان‌دهنده اعتبار پرسشنامه و بالا بودن همسازي و پایداری درونی گویه‌ها می‌باشد.

یافته‌ها

جامعه آماری تحقیق حاضر شهروندان بالای ۱۸ سال شهر اهر بودند و حداکثر سن آن‌ها ۷۶ بود. نزدیک ۴۹ درصد پاسخگویان تحصیلاتی دیپلم و پایین‌تر از دیپلم دارند. حدود ۶۲/۵ درصد متأهل و میانه درآمد خانوارهای جامعه آماری در حدود ۲۰۰۰۰۰۰ تومان است.

جدول ۱. آماره‌های توصیفی ارزش‌های اخلاقی، اعتماد اجتماعی و احساس امنیت

اعتقاد اجتماعی		احساس امنیت		ارزش‌های اخلاق		متغیر آماره
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲۹/۵	۱۲۰	۳۰/۴	۱۲۵	۴/۱	۱۷	کم
۵۵/۵	۲۲۶	۲۸/۵	۱۱۷	۴۰/۶	۱۶۷	متوسط
۱۴/۹	۶۱	۴۱/۲	۱۶۸	۵۵/۲	۲۲۷	زیاد
۱۰۰	۳۶۰	۱۰۰	۳۶۰	۱۰۰	۳۶۰	جمع
شاخص‌های آماری						
۵۸/۰۰		۶/۰۴		۴۱/۰۰		انحراف معیار
۵۷/۸۴		۲۲/۰۰		۴/۰۰		میانه
۱۶/۰		۲۲/۱۹		۳/۵۹		میانگین

براساس نتایج جدول ۱ میانگین ارزش‌های اخلاقی ۳/۵۹ شواهد فوق‌حاکمی از گرایش بالای پاسخگویان به ارزش‌های اخلاقی است. به دلیل اینکه ارزش‌های اخلاقی از آنچنان صراحت و تقدسی برخوردارند که کمتر کسی آن‌ها را نفی یا اعتراف به عدم باور به آن‌ها دارد. میانگین اعتماد اجتماعی ۱۶/۰ می‌باشد و پاسخگویان به میزان متوسطی اعتماد اجتماعی دارند. میانگین احساس امنیت ۲۲/۱۹ است، در مجموع احساس امنیت پاسخگویان در حد متوسط است.

۶۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۰

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان احساس امنیت و ابعاد آن

شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
احساس امنیت اقتصادی	۳۹/۲	۳۷/۲	۷/۹	۹/۵	۶/۶
احساس امنیت جانی	۱۸/۴	۱۴/۰	۳۷/۳	۸/۴	۲۱/۲
احساس امنیت اجتماعی	۲۴/۴	۱۹/۶	۲۷/۳	۱۵/۴	۱۳/۳
احساس امنیت کلی	۱۵/۱	۱۷/۵	۲۲/۹	۲۳/۲	۲۱/۴

باتوجه به یافته‌های جدول احساس امنیت اقتصادی شهروندان در سطح کم و خیلی کم قرار دارد، به طوری که بیش از ۷۰ درصد پاسخگویان از حیث امنیت اقتصادی در سطح کم و خیلی کم هستند. در رتبه دوم احساس امنیت اجتماعی پاسخگویان در حد کم و خیلی کم است و نزدیک ۵۰ درصد از پاسخگویان احساس امنیت اجتماعی نمی‌کنند. بیش از دو سوم شهروندان در بعد امنیت اقتصادی بیشتر احساس ناامنی می‌کنند و حدود نیمی از شهروندان هم در از نظر اجتماعی احساس ناامنی می‌کنند. احساس امنیت جانی پاسخگویان در رتبه سوم است و ۳۱ درصد پاسخگویان احساس امنیت جانی در حد زیاد و خیلی زیاد دارند. در مجموع احساس امنیت (کل) در سطح کم می‌باشد.

جدول ۳. ضریب هم بستگی پیرسون بین ابعاد احساس امنیت و متغیرهای مستقل

شاخص	ضریب هم بستگی پیرسون	ارزش‌های اخلاقی	اعتماد اجتماعی
احساس امنیت اقتصادی	ضریب هم بستگی پیرسون	۰/۲۳۳	۰/۱۲۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۴۸
	N	۳۶۰	۳۶۰
احساس امنیت جانی	ضریب هم بستگی پیرسون	۰/۱۵۱	۰/۰۸۲
	سطح معناداری	۰/۰۱۵	۰/۰۱۲
	N	۳۶۰	۳۶۰
احساس امنیت اجتماعی	ضریب هم بستگی پیرسون	۰/۲۰۴	۰/۰۵۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۸۷
	N	۳۶۰	۳۶۰
احساس امنیت کلی	ضریب هم بستگی پیرسون	۰/۲۹۹	۰/۱۹۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	N	۳۶۰	۳۶۰

61.....بررسی تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت

فرضیه اول: بین احساس امنیت و ارزش های اخلاقی رابطه وجود دارد.

باتوجه به نتایج جدول ۳ می توان دریافت که بین ارزش های اخلاقی و همه ابعاد امنیت اجتماعی و نیز احساس امنیت کلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این همبستگی نسبتاً قوی بوده و لزوم توجه ارزش های اخلاقی برای ارتقا احساس امنیت ضروری است. به این معنا که ارزش های اخلاقی در قالب رفتارهای فضیلت گرایانه اخلاقی در کاهش جرم و جنایت و به نوعی ارتقاء سطح امنیت عمومی نقش دارد منجر به احساس امنیت بیشتری می شود.

فرضیه دوم: بین احساس امنیت و اعتماد اجتماعی رابطه وجود دارد.

بررسی همبستگی میان اعتماد اجتماعی و ابعاد احساس امنیت رابطه مثبت و معناداری را نشان می دهد، لذا ضرورت تقویت اعتماد اجتماعی برای ارتقا احساس امنیت نیز آشکار می شود. اعتماد اجتماعی می تواند احساس امنیت در افراد را به دنبال داشته باشد.

جدول ۴.آزمون همبستگی بین سن و احساس امنیت

متغیر مستقل		آزمون آماری
سن	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۲۶۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

فرضیه سوم: بین احساس امنیت و سن رابطه وجود دارد.

آزمون همبستگی پیرسون برای متغیر سن و احساس امنیت نشان می دهد که رابطه مثبت نشانگر این است که هر چه سن افراد کمتر است احساس امنیت هم کمتر است و بالعکس. به نظر می رسد افراد هر چه جوانتر هستند بیشتر در معرض تهدیدات (اقتصادی، اجتماعی، جانی) قرار دارند.

جدول ۵.آزمون همبستگی بین جنس و احساس امنیت

احساس امنیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	t
مرد	۱۸۶	۲۳/۲۴	۶/۴۳	۰/۵۵۲	۱/۷۸
زن	۱۷۴	۲۱/۸۵	۵/۹۹	۰/۵۳۸	

فرضیه چهارم: بین جنسیت و احساس امنیت رابطه وجود دارد.

با فرض برابری واریانس ۲ گروه (باتوجه به تست لون) تفاوت معناداری بین میانگین احساس امنیت دو گروه مرد و زن دیده نشد و وجود تفاوت معناداری بین جنسیت و احساس امنیت تأیید نمی‌شود. در تحلیل رگرسیون چند گانه، از متغیرهای ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل و از متغیر احساس امنیت به عنوان متغیر وابسته استفاده شده است. برای ورود متغیرها به معادله رگرسیون از روش گام به گام استفاده شد و سه مدل به دست آمد:

جدول ۶. ضرایب رگرسیونی مربوط به مدل‌های پیش‌بینی شده

سطح معناداری sig	میزان آزمون T	ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده			مدل
		ضرایب رگرسیونی استاندارد شده	Std. Error خطای استاندارد از میانگین	ضریب تأثیر B	
.000	6.682		5.117	34.193	۱ میزان ثابت
.000	-4.895	-.305	.071	-.085	۲ ارزش‌های اخلاقی
.039	2.079	.131	.041	.347	۳ اعتماد اجتماعی

دو مدل از نظر آماری معنی‌دار بود ولی به دلیل اینکه ضریب تعیین تعدیل یافته مدل سوم بیشتر بود، لذا مدل سوم پیشنهاد می‌شود. طبق مدل سوم رابطه رگرسیونی به صورت زیر است:

$$Y = 34.193 - .305x_1 + .131x_2$$

باتوجه به نتایج جدول بالا، مقدار ضریب تبیین (R²) به دست آمده برای تبیین احساس امنیت در مدل بالا R²=0.097 می‌باشد، و x_1 و x_2 به ترتیب نشان‌دهنده ارزش‌های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بوده ضرایب آنها از نظر آماری در سطح ۵٪ معنی‌دار هستند. در واقع احساس امنیت به میزان ۰/۳۰ توسط متغیر ارزش‌های اخلاقی و ۰/۱۳ توسط متغیر اعتماد اجتماعی تبیین می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

وجود امنیت اجتماعی در سطح جوامع برای حیات اجتماعی، حفظ حریم اجتماعی، رفع خطرات، استفاده بهینه از فرصت‌ها و ارتقاء سطح زندگی اجتماعی ضرورتی انکارناپذیر می‌باشد، «احساس امنیت اجتماعی» نیز به عنوان مقوله‌ای چند وجهی از جنبه‌های بیشماری قابل بررسی می‌باشد و با توجه به اهمیت و لزوم ارتقاء امنیت و احساس امنیت اجتماعی در جوامع، این پژوهش به بررسی تأثیر اخلاق و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت پرداخته است. یافته‌های توصیفی پژوهش حاکی از گرایش بالای پاسخگویان به ارزش‌های اخلاقی است. به دلیل اینکه ارزش‌های اخلاقی از آنچنان صراحت و تقدسی برخوردارند که کمتر کسی آن‌ها را نفی یا اعتراف به عدم باور به آن‌ها دارد.

یافته‌های پژوهش در زمینه احساس امنیت نشان داد که این متغیر در بین شهروندان مورد مطالعه در بعد اقتصادی و بعد اجتماعی در حد کم است. بیش از دو سوم شهروندان در بعد امنیت اقتصادی بیشتر احساس ناامنی میکنند و حدود نیمی از شهروندان هم در از نظر اجتماعی احساس ناامنی می‌کنند. همچنین احساس امنیت جانی در رتبه سوم قرار دارد. رابطه بین ارزش‌های اخلاقی و همه ابعاد امنیت اجتماعی و نیز احساس امنیت کلی رابطه مثبت و معناداری و این همبستگی نسبتاً قوی بوده و لزوم توجه ارزش‌های اخلاقی برای ارتقا احساس امنیت ضروری است. به این معنا که ارزش‌های اخلاقی در قالب رفتارهای فضیلت‌گرایانه اخلاقی در کاهش جرم و جنایت و به نوعی ارتقاء سطح امنیت عمومی نقش دارد منجر به احساس امنیت بیشتری می‌شود. اگر دروغ‌گویی، ریا، تهمت و هزاران کج اخلاقی در جامعه رواج یابد آن جامعه دچار افول اخلاقی می‌شود و در مقابل اگر صداقت، شفافیت و احترام و... از دغدغه‌های جامعه باشد، در این صورت اخلاق، امنیت و اعتماد در جامعه به وجود می‌آید. دروغ‌گویی به عنوان یک بی اخلاقی در جامعه به علت نبود احساس امنیت است: تظاهر، ریا، دورویی و دروغ از مهمترین مواردی است که باید برای پذیرفته شدن در هر مکانی و پیش هر شخصی نقاب خاصی بزنی زیرا در غیر این صورت فرد پذیرفته نمی‌شود.

این یافته پژوهش با یافته‌های پائولن کرر و همکارانش (۲۰۰۳)، غرایاق زندی (۱۳۹۱) که به ارتباط میان امنیت انسانی و اخلاقیات دست یافت، صالحی و کریمی (۱۳۹۳) به صورت تئوریک نقش اخلاق اجتماعی را بر امنیت مورد تایید قرار دادند، همچنین با یافته هزارجریبی (۱۳۹۳) همسو است. احساس ناامنی ممکن است آثار درازمدتی بر کیفیت زندگی و بهروزی اقتصادی و اجتماعی داشته باشد. ترس از ناامنی می‌تواند تأثیرات روان‌شناختی گسترده‌ای شامل: اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و نارضایتی از زندگی ایجاد کند. مطابق باور جانسون (۲۰۰۵) هرچه میزان اعتماد اجتماعی در بین اعضای یک جامعه افزایش یابد و آنها پذیرش بیشتری نسبت به یکدیگر داشته و گرایش به همکاری و تفاهم داشته باشند، ترس‌های مربوط به آسیب‌پذیر بودن، از جمله ترس از ناامنی و احساس آن کاهش خواهد یافت. به زعم ایشان، پذیرش (اعتماد به دیگران) کلید کاهش اضطراب و ترس از ناامنی است. بررسی همبستگی میان اعتماد اجتماعی و ابعاد احساس امنیت رابطه مثبت و معناداری را نشان می‌دهد، تقویت اعتماد اجتماعی برای ارتقا احساس امنیت نیز آشکار می‌شود. همبستگی میان اعتماد اجتماعی و ابعاد احساس امنیت رابطه مثبت و معناداری را نشان می‌دهد، که این رابطه براساس یافته‌ها قوی بوده، لذا ضرورت تقویت اعتماد اجتماعی برای ارتقا احساس امنیت نیز آشکار می‌شود.

اعتماد اجتماعی می‌تواند احساس امنیت در افراد را به دنبال داشته باشد. اعتماد اجتماعی می‌تواند احساس امنیت در افراد را به دنبال داشته باشد. احساس ناامنی زمانی کاهش می‌یابد که افراد احساس کنند همسایگان‌شان قابل اعتماد بوده، در ارزش‌های مشترکی سهیم‌اند، جرایم را گزارش می‌دهند و پلیس محل و مسئولان شهر پاسخگوی مطالبات ساکنان می‌باشند. این یافته با نتایج پژوهش بیات (۱۳۸۷) همسو است. به نظر او غیر ممکن است در فضایی اجتماعی که مقررات و پیوندهای اجتماعی با ابهام مواجه بوده و مردم نسبت به یکدیگر بی‌اعتماد هستند و در تعامل با یکدیگر نیستند، احساس امنیت وجود داشته باشد. نتایج پژوهش صیدی و قاسم‌نژاد (۱۳۹۹) نشان می‌دهد دین‌داری، اعتماد اجتماعی، عملکرد پلیس، موقعیت اجتماعی- اقتصادی و حمایت اجتماعی، در بالا بودن امنیت اجتماعی تأثیر دارد؛ بنابراین برای گسترش بیشتر امنیت اجتماعی

65..... بررسی تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت

زنان، توجه به مؤلفه های قواعد اجتماعی مانند حمایت های اجتماعی همه جانبه از زنان، تقویت مبانی دینی و اعتقادی، حضور و دقت عمل بیشتر از سوی دستگاه انتظامی و مهم تر از همه توسعه اعتماد زنان به اجتماع، می تواند بر احساس امنیت کامل تر در زنان منجر شود. نتایج پژوهش حمیدی پور و رجبی (۱۳۹۷) نشان داد بین احساس امنیت اجتماعی با درجه معنوی، نگرش معنوی و توانایی معنوی رابطه معناداری وجود دارد. احساس امنیت اجتماعی با هوش فرهنگی، شناخت فرهنگی و انگیزش فرهنگی به طور معناداری رابطه دارد و با فراشناخت فرهنگی و رفتار فرهنگی رابطه ندارد. همچنین با نتایج پژوهش بوشکوسکا (۲۰۱۷)، شایگان و رستمی (۱۳۹۰)، کافی (۱۳۸۸)، دسترنج و ملاحی (۱۳۹۵) و جالوا (۲۰۰۳) همسو می باشد. رابطه بین سن و احساس امنیت نیز معنادار بود و لذا با افزایش سن احساس امنیت افزایش و با کاهش سن میزان احساس امنیت کمتر بود. به نظر می رسد افراد هر چه جوانتر هستند بیشتر در معرض تهدیدات (اقتصادی، اجتماعی، جانی) قرار دارند. این مسأله توجه به مسأله امنیت برای جوانان را ضروری می نمایاند. در خصوص متغیر جنس، احساس امنیت در بین زنان و مردان تفاوت معناداری نشان نداد. امنیت اجتماعی عمدتاً از طریق ابزارهای هنجاری نظیر اعتماد، ارزش ها و ... به شکل بهتری تأمین و ماندگار می شود (شفیعی و محقر، ۱۳۸۴). تحلیل رگرسیون چند گانه، نشان داد که ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل تأثیر قوی در پیش بینی متغیر احساس امنیت دارند.

برای بهبود احساس امنیت شهروندان می توان به کمک تقویت فضائل اخلاقی و ارتقاء اعتماد اجتماعی در جامعه به این مهم دست یافت. از مشکلاتی که در این راه باید از میان برداشته شوند می توان به مشکلات فرهنگی، تربیتی و روانی اشاره کرد. باید فرهنگ تعهد اخلاقی و مسئولیت پذیری در جامعه را نهادینه کرد. از این طریق می توان به تدریج به ارتقاء اعتماد دست یازید و پس از آن به احساس امنیت. با عنایت به این که پژوهش حاضر در میان شهروندان ابهر انجام شده، تعمیم آن به شهروندان دیگر شهرها به علت تفاوت در سبک زندگی، نگرش ها، رفتارها و... توصیه نمی شود. لذا پیشنهاد می شود با عنایت به اثرگذاری اعتماد اجتماعی و ارزش های اخلاقی بر احساس

۶۶... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۰

امنیت، مسئولین در جهت ارتقا ارزش‌های اخلاقی با عنایت به الگو بودن کارگزاران و نیز تقویت اعتماد اجتماعی برنامه‌ریزی شود.

منابع

- اختر محقق، مهدی (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی، نشر اختر محقق، چاپ اول، تهران.
- امیر انتخابی، شهرو (۱۳۸۴)، فرصتها و تهدیدها در مسئله امنیت ملی، فصلنامه راهبرد، شماره ۳۷، ۷۲. امیرکافی، مهدی (۱۳۸۸)، بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)، فصلنامه تحقیقات علوم اجتماعی ایران، شماره اول
- امیرکافی، مهدی (۱۳۸۷)، بررسی احساس امنیت و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مورد مطالعه شهر تهران)، جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، سال اول، شماره ۱
- استونز، راب (۱۳۷۹)، متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، ترجمه: مهرداد میردامادی، تهران، نشر مرکز
- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۵۳ بیات، بهرام (۱۳۸۷: ۱۲۸). جامعه‌شناسی احساس امنیت، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- بیات، بهرام (۱۳۸۷)، تبیین جامعه‌شناسی احساس امنیت در بین شهروندان تهرانی (با تأکید بر پرداخت نقش رسانه‌ای و سرمایه اجتماعی)، نامه علوم اجتماعی، دوره ۱۶، شماره ۳۵، ۱۲۰
- پانتام، روبرت (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنتهای، مترجم: دلفروز، محمد تقی، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات وزارت کشور، ۲۹۰-۲۹۲
- بهاری فر، علی. جواهری کامل، مهدی (۱۳۸۹)، بررسی پیامدهای ارزش‌های اخلاقی سازمان (با مطالعه عدالت سازمانی، تعهد سازمانی و رفتار شهروندی سازمانی)، دو ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال هفتم، شماره ۲۸، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۹، ۹۵-۱۱۸، ۶۱
- حمیدی پور، رحیم و رجیبی، فاطمه (۱۳۹۷)، پیش‌بینی احساس امنیت اجتماعی براساس هویت اجتماعی، هوش فرهنگی و معنویت، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، دوره ۷، شماره ۱
- دسترنج، منصوره و ملاحی، مهدی (۱۳۹۵)، رابطه امنیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی در میان ساکنان شهر بندعباس، فصلنامه انتظام اجتماعی
- ذاکری ماهانه، راضیه (۱۳۹۰)، بررسی کیفی احساس امنیت آنلاین کاربران شبکه‌های اجتماعی، مطالعات رسانه‌های نوین، سال ششم، شماره ۲۱.

67 بررسی تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتماد اجتماعی بر احساس امنیت

شایگان، فریبا و رستمی، فاطمه (۱۳۹۰)، هویت اجتماعی و احساس امنیت، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۹

شفیعی، حسن و محقر، علی (۱۳۸۴). «بررسی وضعیت موجی امنیت اجتماعی در کتاب های پایه ابتدایی و ارائه راهکارهایی برای رسیدن به وضعیت مطلوب»، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی ناجا، تهران: انتشارات گلپونه.

کلاهیچیان، محمود. (۱۳۸۲)، راهکارهای تحقق امنیت اجتماعی. مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. معاونت اجتماعی ناجا. انتشارات گلپونه: تهران.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷) پیامدهای مدرنیته، ترجمه: محسن ثلاثی، چاپ سوم، تهران: نشر نی، ۴۴

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۵)، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

غرایاق زندی، داود (۱۳۹۱)، نسبت اخلاق و امنیت: امکانی برای امنیت اخلاقی، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۵۸ صالحی امیری، رضا و کریمی خوزانی، علی (۱۳۹۵)، نقش اخلاق بر امنیت اجتماعی و عمومی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال یازدهم، شماره ۱

صیدی، علی و قاسم نژاد، غلامرضا (۱۳۹۹)، مطالعه جامعه شناختی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: زنان ۱۵ تا ۶۴ ساله شهر ایلام)، پژوهش های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده، دوره ۸، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۴

میزتال، باربارا (۱۳۸۰)، اعتماد در جوامع مدرن، کنکاشی در نظم اجتماعی، ترجمه ناصرالدین، غراب، نمایه پژوهش، ۱۸ هزار جریبی، جعفر و حامد، محبوبه (۱۳۹۱)، رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت در میان شهروندان تهرانی، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۱

Boshkoska, Meri (2017). "Social And Economic Aspects of The Human Security Concept", *Economics Horizons*, January - April 2017, Volume 19, Number 1, 63 – 76

Jalava, J. (2003). *Form norms to trust: The Lachmannian Connection between Trust and system*, University of Helsinki, sage publication, London

Johansen, Robert C. (2017). "Developing a Grand Strategy for Peace and Human Security: Guidelines from Research, Theory, and Experience", *Global Governance* 23, 525–536

Junson, M. (2005) "Social Capital and Social Security: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Journal of Democracy*, 2(7): 151-208.

Panik, Branka. (2009). "Societal Security - Security and Identity", *Western Balkans Security Observer*, No. 13,

Paulin Kerr, William Tow and Marianne Hanson, (2003). "The Utility of the Human Security Agenda for Policy Makers", *Asian Journal of Political Science*, Vol. 11, no.2, p. 102.

٦٨... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۰

Saleh, Alam. (2010). "Broadening the Concept of Security: Identity and Societal Security", *Geopolitics Quarterly*, Volume: 6, No 4.

Turner, c. & Haslam, s, (2001). *Social Identity, organization and leadership*, in: E. Turner, *Group at work*, London.